

CSALÁDTÁMOGATÁS, NŐI MUNKAVÁLLALÁS

MAKAY ZSUZSANNA

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- » A magyar családtámogatási rendszer sokféle juttatással és szolgáltatással, európai viszonylatban bőkezűen támogatja a gyermeket nevelő szülőket.
- » Az utóbbi években a magyar állam minden korábbinál több forrást szánt a családtámogatási rendszer bővítésére, és a kormány számításai szerint 2018-ban a kiadások a GDP mintegy 4,8%-át tették ki.
- » A támogatások elsődleges célja továbbra is a gyermekvállalás ösztönzése, de egyéb célok is előtérbe kerültek. A lakhatási támogatások bővítésében komoly gazdaságpolitikai érvek is meghúzódtak, emellett a gyermekes családok életminőségének javítása is fontos szempont volt.
- » A támogatások egy része a gyermektelen családokat ösztönzi gyermekvállalásra (pl. babaváró hitel), míg mások a már gyermekes családokat támogatják (családi otthonteremtési kedvezmény, a továbbiakban: CSOK).
- » A 2019-ben bevezetett családvédelmi akcióterv a családtámogatások minden részét érintette (a pénzbeli ellátásokat, a gyerekneveléshez kapcsolódó adótámogatásokat, a lakástámogatásokat, stb.). Ugyanakkor a rendszer alapját képező pénzbeli ellátások (csecsemőgondozási díj, gyermekgondozási díj, gyermeknevelést segítő ellátás, családi pótlék) lényegi részüket tekintve nem változtak.
- » A pénzbeli ellátások aránya egyre csökken a többi ellátási forma bővülése mellett, ezt erősíti az a tény, hogy a gyes és a családi pótlék összege 2008 óta változatlan és reálértékük erőteljesen csökkent. A munkaviszonyhoz kötött és jövedelemfüggő ellátásokra szánt kiadások (csed, gyed) azonban számottevően nőttek az utóbbi években és 2021-ben további bővülés várható a csed emelése miatt.
- » A CSOK-ot többségében a már gyermeket nevelő családok veszik igénybe, ugyanakkor viszonylag kevés gyermektelen házaspár kötelezi el magát hivatalosan 3 gyermek vállalása mellett.
- » A bölcsődei férőhelyek száma nőtt, elsősorban a hagyományostól eltérő bölcsődék (minibölcsőde és családi bölcsőde) számának emelkedése miatt. Továbbra is Közép-Magyarországon található a férőhelyek 42%-a.
- » A 3 év alatti gyermeket nevelő nők foglalkoztatása nőtt az utóbbi években, ám a kisgyermekes anyák közül továbbra is igen kevesen dolgoznak gyed mellett.

BEVEZETÉS

Magyarország a többi európai országhoz képest évtizedek óta GDP-arányosan sokat költ családtámogatásokra, és 2010 óta a ráfordítások további nagymértékű emelkedése figyelhető meg. Bevezetésre kerültek ugyanis új támogatási formák, és bővültek egyes, a 2000-es évek végén csak kevesek által igénybe vehető támogatások. A 2011-ben kibővített családi adókedvezmény például korábban is létezett, de csak a legalább három gyermeket nevelő családok számára volt elérhető. Azóta gyermekszámtól függetlenül érvényesíthető, noha a család nagysága meghatározza a mértékét. A másik igen nagy volumenű elem a 2015-ben bevezetett CSOK, amelyet gyermekvállalás előtt álló, illetve gyermekvállalást már nem tervező gyermekes családok is igénybe tudnak venni. 2019-ben a családvédelmi akcióterv további hét elemmel bővítette a támogatások körét: bevezetésre került a babaváró támogatás, bővült a CSOK-hoz kapcsolódó kamattámogatott hitelek összege és jellege (használt ingatlanra is igényelhető), gyermekszületés esetén csökken a családok jelzáloghitel, négy- és többgyermekes anyák mentesülnek a személyi jövedelemadó fizetése alól, bővül a bölcsődei hálózat, bevezetésre került a nagyszülői gyed, meghirdették a nagycsaládosok autótovásárlási támogatását (Állami Számvevőszék, a továbbiakban: ÁSZ, 2019). 2021-ben a tendencia folytatódott, ismét új elemek kerültek a rendszerbe (pl. otthonfelújítási támogatás).

Az utóbbi években bevezetett támogatások egy jelentős része lakhatáshoz kapcsolódó támogatás és kamattámogatott hitelek formájában nyilvánul meg, amelyeknek – a családok életminőségének javítása mellett –

nem burkolt szándéka az építőipar fellendítése és így a gazdasági növekedés támogatása volt. Ez olyan szempontból nem különleges, hogy a családpolitikai elemek gyakran egyéb határterülethez kapcsolódnak, gyakori például a munkaerőpiaci politikákhoz való kapcsolódás a gyermeknevelés melletti részidős munkavállalás ösztönzésével, vagy ellenkezőleg, bérpótlék igénybevételeinek lehetősége az otthoni gyermeknevelés támogatásához amiatt, hogy a munkaerő-túlkínálat csökkenjen¹.

A családpolitika céljai egyéb szempontból is változni látszanak. A 2010-es évek első felében explicit módon a gyermekvállalás támogatása és a termékenység növelése volt az elsődleges cél, nevezetesen a 2,1-es teljes termékenységi arányszám elérése. Majd 2014 után a fenti cél megtartása mellett² egyre inkább előtérbe került a családok életminőségének javítása is. A CSOK bevezetése például „a gyermekvállalás és gyermeknevelés támogatása, a családok új lakáshoz jutásának elősegítése és az új lakások építésének ösztönzése”³ miatt történt. A 2019-es családvédelmi akcióterv elemei, nevezetesen a babaváró támogatás és a jelzáloghitel elengedése elsősorban a fiatalokat célozzák meg, míg mások (pl. támogatott hitel, nagycsaládos autótovásárlás) a már gyermekes családokat (is) érintik. Tehát diverzifikálódni látszanak a családpolitikai célok. Ez megnehezíti annak vizsgálatát, hogy a családpolitika hatékony-e, hiszen egyszerre kellene elemezni a termékenységi, jóléti és gazdasági hatásait. Erre nincs módunk, ám ahol lehet, igyekszünk a bemutatott számok alapján néhány következtetést levonni.

A fejezetben az utóbbi évek változásaira helyezjük a hangsúlyt, és elsősorban azokat a támogatásokat tárgyaljuk, amelyek a

¹ Ez az érv minden bizonnyal közrejátszott pl. a gyermekgondozási segély 1967-es bevezetésében (Makay, 2017).

² Pl. Orbán Viktor miniszterelnök beszéde a II. Budapesti Demográfiai Fórumon 2017-ben (<https://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-ii-budapesti-demografiai-forumon/>).

³ 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet 1. §.

családpolitika ilyen vagy olyan átalakulásában számottevő szerepet játszanak, illetve amelyekre vonatkozóan rendelkezünk adatokkal az igénybevételre vonatkozóan, illetve esetleges hatásokról. Nem ismertetjük tehát sem az összes régi, sem az összes új támogatási formát, ezeket egyrészt részletesen bemutattuk a Demográfiai portré 2018-as kiadásában (Makay, 2018), másrészt egyéb kiadványokban is megtalálható a leírásuk (pl. ÁSZ, 2021). Célunk elsősorban azon támogatások ismertetése, amelyekben visszatükröződnek a fent leírt változások.

A fejezet első felében a pénzbeli ellátásokat tárgyaljuk, majd áttérünk a különböző adókedvezményekre és ezek növekvő jelentőségére. Ezután a lakhatási támogatásokkal összefüggésben bemutatjuk a CSOK igénybevételét, majd röviden ismertetjük a babaváró támogatást. Kitérünk a kisgyermekes bölcsődei ellátásának alakulására, tárgyaljuk az anyák munkavállalását, majd bemutatjuk a gyermekes családok szegénységi mutatóinak változását. A fejezet végén összegezzük a családtámogatásra fordított állami kiadások mértékét és annak alakulását. Egy keretes írás a Covid19-járvány idején hozott intézkedésekre fókuszál Magyarországon és Európában. A fejezet végén lévő fogalomtárba azok a fogalmak, támogatási formák kerültek be, amelyek említésre kerülnek a fejezetben, de részletesebb leírásukra a főszövegben nem volt lehetőség.

A PÉNZBELI ELLÁTÁSOK VÁLTOZÁSA

A magyar családtámogatási rendszer egyik legfontosabb eleme a pénzbeli ellátások köre. Ezek közé tartozik egyrészt a gyermekszületéshez kapcsolódó egyszeri anya-

gi segítség (*anyasági támogatás*⁴), másrészt a gyermeknevelés költségeihez hozzájárulni hivatott családi pótlék. Harmadrészt ide tartoznak azok a támogatások, amelyek a gyermek születése után lehetővé teszik az otthoni gyermekgondozást (csecsemőgondozási díj), illetve e lehetőség mellett akár plusz juttatást is jelentenek bérük mellett az ez idő alatt munkát vállaló szülőknek (gyermekgondozási díj, gyermeknevelést segítő ellátás, gyermeknevelési támogatás).

A csecsemőgondozási díj (csed)

A munkavállaló anyákat megillető szülési szabadság hossza 24 hét. Ezalatt jár a csecsemőgondozási díj (csed), amelyre – egyéb, itt nem részletezett feltételek mellett – az az anya jogosult, aki a szülést megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt. Mértéke éveken keresztül felső korlát nélkül a napi átlagkereset 70%-a volt. 2021 júliustól ez megváltozik, és havonta a korábbi kereset 100%-a kerül folyósításra. Ezen felül, mivel csak személyijövedelemadó-előleget vonnak belőle, de járulékokat nem, a folyósított nettó összeg meghaladja a korábbi nettó keresetet. Ezzel Magyarország többszörösen túlteljesíti azt az uniós elvárást, amely a kereset 66%-ában határozza meg a szülési szabadság (és a gyermeknevelési szabadság) helyettesítési rátáját⁴, és bőkezűen kompenzálja a biztos munkahelyi pozícióval rendelkező nők kiesett jövedelmét a gyermekük születése utáni mintegy fél évben. A munkavállaló szülők gyermekvállalásának kiemelt ösztönzése a kormányzati intézkedések egyik legfontosabb motivációja 2010 óta (pl. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft., 2017: 184. o.).

Mivel a juttatás jövedelmi szinthez kötött, erőteljesen együtt mozog a bérekkel, illetve

⁴ European Commission (2010), Indicators for monitoring the Employment Guidelines including indicators for additional employment analysis.

változik annak függvényében, hogy milyen keresetű nők veszik igénybe. Ez pedig függ többek között a nők életkorától is (magasabb életkorban jellemzően magasabb a kereset), ami miatt érdekes megnézni az igénybe vevők kormegoszlását. Eszerint 2010 és 2019 között megduplázódott a 40 év feletti igénylők száma (közel 2200-ra emelkedett, az igénybe vevők 8,6%-a tartozik ebbe a korcsoportba, míg 2010-ben csak 3,8%-a), és csökkent a fiatalabbaké (1. táblázat). Emellett emelkedett az átlagos jövedelem, és e két tényezőnek tudható be, hogy miközben az igénybe vevők havi átlagos száma évről évre alig változik (mintegy 28 000 fő körül van), addig kiadási oldalról számottevően nőtt a csedre fordított összeg: 2010-ben 37,5 milliárd forintot költött rá az állam, 2019-ben pedig 62,3 milliárdot (Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, a továbbiakban: NEAK, 2020). A csed havi bruttó összege személyenként 2010-ben átlagosan 115 200 forint volt, míg 2019-ben 196 615 forint, a növekedés 70%-os, míg az infláció jóval kisebb mértékű, mintegy 24%-os volt ez idő alatt. A 2021-es emelés tovább növelte ezt az összeget és a juttatás reálértékét.

1. táblázat. A csecsemőgondozási díjban részesülők száma és százalékos megoszlása életkori csoportok szerint

	(%)		
	2010	2015	2019
25 év alatt	4,7	4,4	5,6
25–29 éves	26,6	22,7	24,8
30–34 éves	44,0	38,0	36,8
35–39 éves	20,9	27,6	24,2
40 éves és idősebb	3,8	7,2	8,6
Együtt	100,0	100,0	100,0
Igénybe vevők száma, fő ^a	27 289	25 886	28 066

^a A NEAK bontása feltehetően a hiányzó életkori adat miatt kevesebb személyre vonatkozik, mint az igénybe vevők teljes száma, amelyet a legalsó sor tartalmaz.

Forrás: NEAK 2020.

A gyermekgondozási díj (gyed)

A csed lejárta után a munkahellyel rendelkező szülők a gyermek kétéves koráig gyermekgondozási díjat (gyed) igényelhetnek, amely a korábbi kereset 70%-a, ám havonta legfeljebb a mindenkori minimálbér kétszeresének 70%-a lehet. 2021-ben bruttó 234 600 forint a maximálisan folyósítható összeg, amiből 10% nyugdíjjáradékot, valamint személyijövedelemadó-előleget vonnak. 2010 óta a gyed egy fő számára folyósított átlagos havi összege majdnem megduplázódott: 83 500 forintról 158 ezer forintra nőtt. Kiadási oldalról is számottevő a növekedés: míg 2010-ben 92,4 milliárd forint volt a gyedkiadás, addig 2019-ben 197 milliárd (NEAK, 2020).

A gyed alapvetően az otthoni gyermeknevelés miatti keresetkiesés kompenzálására jött létre 1985-ben, és sokáig csak fizetés nélküli szabadság esetén kerülhetett folyósításra. 2014 óta ez megváltozott (ez volt a *gyed extra*^F egyik eleme), és azóta akár teljes munkaidőben is lehet dolgozni mellette, vagyis komoly jövedelemkiegészítés lehet azon családok számára, ahol a szülők a gyermek kétéves kora előtt visszatérnek a munkapiacra. Annak ellenére, hogy ez egy komoly családpolitikai változás, amely a rugalmasság, vagyis a munkapiaci és gyermeknevelési feladatok könnyebb összeegyeztetése irányába mozdította el a családpolitikai rendszert, semmilyen specializált adatgyűjtéssel nem rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy a szülők – jellemzően az anyák – mekkora hányada ment vissza a munkahelyére a gyermek kétéves kora előtt, tehát milyen hatással bírt az intézkedés a nők munkavállalására⁵.

Ugyanakkor a 2014-es módosítás megváltoztatta az apák gyedigénybevételét. Korábban is nyitva állt számukra az igénybevétel lehetősége, ám mivel a szülők közül annak járt a juttatás, aki felfüggesztette a fi-

⁵ A KSH munkaerő-felmérés adatain végzett számításainkat később mutatjuk be.

zettek munkáját, jellemzően az anyák vették igénybe. 2013-ban például összesen 4100, 15–59 éves férfi volt gyeden, gyesen vagy gyeten lévő inaktív, míg 253 ezer nő volt ebben a státuszban (Fazekas és Varga, 2014).

2014 óta nem szükséges a munkavállalás felfüggesztése a gyed igénybevételehez. Emiatt elképzelhető, hogy az apa veszi igénybe a juttatást, ám továbbra is dolgozik, miközben az anya nem részesül semmilyen juttatásban és – akár biztosítási jogviszony nélkül – otthon marad a gyermekkel. Az apa igénybevétele akkor is észszerű, ha az anya keresete alacsonyabb, és az apa fizetése után magasabb gyed összeget kap, és így jobb anyagi helyzetbe kerül a család. Más

szempontból viszont ez igen kiszolgáltatott helyzetet teremthet az anya számára, aki jövedelem nélkül – és munka, talán munkahely nélkül – marad otthon, miközben az apa kapja a jövedelme mellé a gyedet.

2019-ben a korábbiakkal szemben sokkal több, 13 444 férfi részesült gyedben, ami az országos átlag 12,8%-a (NEAK, 2020). A jelenség területi megoszlását nézve kiderül, hogy a férfiak gyedigénybevétele egyes hátrányos helyzetű járásokban roppan magas (2. táblázat). A csúcstot az Edelényi járás tartja 40%-kal, ezt követi a Mezőcsáti, Záhonyi majd Putnoki járás 30% feletti aránnyal. Mind a négy járás az első 30 között van nevesítve a fejlesztendő járások között a

2. táblázat. A férfiak aránya a gyed igénybe vevők között, és a maximális gyedösszegben részesülő férfiak és nők aránya járásonként, 2019

Járas	Megye	Férfiak aránya a gyeden lévők között	Maximális gyedösszegben részesülők aránya (%)	
			férfiak	nők
Edelényi	Borsod-Abaúj-Zemplén	40,3	14,2	10,5
Mezőcsáti	Borsod-Abaúj-Zemplén	36,9	33,6	11,0
Záhonyi	Szabolcs-Szatmár-Bereg	35,8	25,6	13,7
Putnoki	Borsod-Abaúj-Zemplén	33,0	30,5	13,4
Szikszói	Borsod-Abaúj-Zemplén	29,9	20,1	13,1
Jászapáti	Jász-Nagykun-Szolnok	29,8	20,7	14,2
Hegyháti	Baranya	29,8	35,1	7,9
Cigándi	Borsod-Abaúj-Zemplén	28,8	23,8	8,3
Püspökladányi	Hajdú-Bihar	28,6	22,9	11,8
Kisvárdai	Szabolcs-Szatmár-Bereg	28,4	32,1	13,9
Budapest 11. ker.	Budapest	6,2	68,4	51,9
Kőszegi	Vas	6,0	77,8	17,2
Szombathelyi	Vas	6,0	64,6	24,3
Budapest 01. ker.	Budapest	5,7	45,4	48,0
Körmendi	Vas	5,4	52,4	19,4
Zalaszentgróti	Zala	5,1	20,1	13,0
Budapest 12. ker.	Budapest	4,8	64,9	52,2
Szentgotthárdi	Vas	4,8	43,1	22,5
Soproni	Győr-Moson-Sopron	4,7	61,2	19,4
Kapuvári	Győr-Moson-Sopron	3,7	59,2	12,0
<i>Országos átlag</i>		<i>12,8</i>	<i>46,9</i>	<i>26,0</i>

Megjegyzés: A táblázat azt a 20 járást tartalmazza, ahol a legmagasabb, illetve a legalacsonyabb a férfiak aránya a gyeden lévők között.

Forrás: Saját számítás. NEAK, 2020 alapján.

területi fejlettséget mérő komplex mutatójuk alapján⁶. Ezzel szemben az ország gazdagabb, nyugati részében, illetve Budapest egyes kerületeiben a legalacsonyabb a férfiak aránya. A Kapuvári járásban például mindössze 3,7%. Emellett az is látszik, hogy míg országos átlagban a férfiak 47%-a, a nőknek pedig 26%-a részesül a maximális gyedösszegben, azokban a járásokban, ahol a legmagasabbak a férfi igénybevételi részesedések, ezek az arányok sokkal alacsonyabbak: a kiemelt tíz hátrányos helyzetű járásban jellemzően a nők mintegy tizede, míg a férfiak negyede részesül a maximális összegben.

A számok alapján valószínűsíthető, hogy a férfiak ott igénylik magasabb arányban a gyedet, ahol az alacsony bérek miatt erőteljesebben számít, hogy kinek a keresete után folyósítják, tehát a család jobban jár, ha az apa bére után részesülnek a gyedben. Illetve ott, ahol munkaviszony hiányában az anyák egy része valószínűleg nem is jogosult az ellátásra, és így meglévő munkaviszony és saját jogon járó támogatás nélkül marad otthon a gyermekkel. Ez bizonytalan és kiszolgáltatott helyzetet teremthet, főleg ha nem biztosított és nem fizeti az egészségügyi szolgáltatási járulékot sem. Ezen feltételezések igazolására vagy elvetésére részletesebb adatokra lenne szükség.

Fix összegű ellátások: gyes, gyet és családi pótlék

Azok a szülők, akik a gyermek születése előtt nem rendelkeztek a csed, illetve a gyed igényléséhez szükséges biztosítási jogviszonnyal, illetve e két juttatás kiszámolásához figyelembe vehető jövedelemmel⁷, a gyermek születésétől egészen hároméves koráig gyermekgondozást segítő ellátásra (gyes) jogosultak. Szintén erre jogosultak

a gyermek harmadik életévének betöltéséig azok a szülők, akik gyermekük kétéves koráig gyedben részesültek. Mivel korlátlan időtartamban lehet mellette munkát vállalni, így lényegében a munkavállaló szülőknek ez egy kiegészítő juttatás, amiben egy éven keresztül részesülhetnek. A gyes fix összegű: azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével, 2008 óta havonta bruttó 28 500 forint, melyből 10% nyugdíjjárulékot vonnak le.

Ugyanilyen összegű a gyermeknevelési támogatás (gyet), ami a legalább három gyermeket nevelő szülőknek jár a legkisebb gyermek 3. és 8. életéve között, tehát a gyes folytatásaként.

A családi pótlék alanyi jogon járó juttatás, amely a gyermek születésétől a tankötelezettsége végéig havonta kerül folyósításra, amennyiben a gyermek tankötelezettségének eleget tesz, illetve ezután tovább tanul. Összege az egygyermekes, kétszülős családok esetében havi nettó 12 200 forint, és gyermekenként nő, valamint egyedülálló szülő esetében magasabb. Mértéke 2008 óta nem változott, így reálértéke a gyeshez hasonlóan számottevően csökkent. Mintegy 1 millió családnak folyósítják, a kiskorú gyermeket nevelő családok 97%-a részesül benne. 2012-ben ez még elmondható volt a családok 100%-áról (KSH, 2020a). Feltételezhető, hogy a tankötelezettség 16 éves korra történő csökkentése (amire 2012-ben került sor) miatt a családok egy része ekkor elesik a támogatástól.

A pénzbeli támogatások reálértékindexe

A fix összegű támogatások 2008 óta történő változatlansága és az indexált támogatások emelése eredményeképpen eltérően

⁶ 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet.

⁷ Kivéve a felsőoktatási hallgatókat, akik ún. *diplomás gyedet* kaphatnak. Ennek célja, hogy a felsőoktatási intézményben tanulók számára is elérhető legyen az amúgy biztosítási jogviszonyhoz kötött és a korábbi keresetből számított gyed.

alakult az utóbbi évtizedben a támogatások reálértékindexe (3. táblázat). A gyed értéke 2012 óta évről évre emelkedik, míg a gyes és a családi pótlék elértéktelenednek. A pénzbeli támogatásokból így jobban profitálnak a megfelelő munkaviszonnyal rendelkező szülők, miközben a mindenkit érintő gyes és családi pótlék nominális értéke bő egy évtizede változatlan.

3. táblázat. A gyermekneveléssel kapcsolatos támogatások reálértékindexe

Év	Gyermek-gondozási díj	Gyermek-gondozást segítő ellátás	Családi pótlék
	egy családra jutó havi átlagos összegének reálértéke (előző év = 100,0 %)		
2010	98,5	94,3	95,0
2011	99,3	98,0	96,6
2012	102,6	93,8	94,4
2013	104,4	98,5	97,3
2014	108,4	101,8	97,8
2015	106,2	102,4	101,1
2016	106,6	99,6	99,4
2017	107,1	95,8	97,0
2018	106,2	97,2	97,3
2019	107,0	96,5	96,5

Forrás: KSH, 2020a.

ADÓKEDVEZMÉNYEK

Magyarországon 1988-ban került sor először a gyermekes családok adórendszeren keresztüli támogatására⁸, és 2011 előtt is létezett ilyen kedvezmény, ami ekkor még kizárólag a nagycsaládosoknak járt. Az utóbbi

évtizedben a rendszert nagymértékben bővítették, és 2020-ban már az egygyermekes, adóköteles jövedelemmel rendelkező családok is részesülnek kedvezményben⁹.

A legfontosabb adórendszeren keresztüli kedvezmények a családi adókedvezmény, a családi járulékkedvezmény, az első házások adókedvezménye és a munkahelyvédelmi akcióterv részét képező adókedvezmények. A legutóbb, 2020. január 1-én bevezetett ellátás a négy- vagy többgyermekes anyák személyijövedelemadó-mentességét biztosítja a munkából származó jövedelmük után.

A családi adókedvezményben mintegy 1 millió család részesül, és mintegy 130 ezer szülő nem fizet semmilyen adót vagy járulékot a jövedelme után (ÁSZ, 2019). 2011-es bővítése előtt csak a családi pótlék érintett ilyen nagyszámú családot, hiszen a többi kedvezmény jellemzően csak egy-egy életszakaszt érint. A családi adókedvezmény és a családi pótlék azok, amelyek az első gyermek megszületése után már járnak, és a teljes gyermekkor alatt érvényesíthetők.

A költségvetést előkészítő javaslatok alapján hatféle adón keresztüli támogatás vagy kedvezmény számolható a családpolitika körébe¹⁰, amelyek összkiadását 2021-re 416 milliárd forintra becsüli az állam. 2018-ban ezek 316 milliárdot tettek ki, és ez a családpolitikai ágazat azon része, amely számottevően nőtt az utóbbi bő egy évtizedben (erre a fejezet végén még visszatérünk). Kiadási oldalról a családi adókedvezmény a legfontosabb, ami (az első házások kedvezményével együtt) mintegy 308 milliárd forint kiadást jelent.

⁸ 1987. évi VI. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról.

⁹ A családokat érintő adó- és járulékkedvezményeket részletesen bemutattuk a 2018-as Demográfiai portréban.

¹⁰ Családi adóalap-kedvezmény és első házások adókedvezménye; 4 gyermekes nők szja-mentessége; szociális hozzájárulási adó: a három vagy több gyermeket nevelő munkaerőpiacra lépő nők után érvényesíthető adókedvezmény; biztosított által fizetett nyugdíjjárulékok: családi járulékkedvezmény; biztosított egészségbiztosítási járulékok: családi járulékkedvezmény (Forrás:T/10710. számú törvényjavaslat Magyarország 2021. évi központi költségvetéséről).

LAKHATÁSSAL KAPCSOLATOS TÁMOGATÁSOK

A családok otthonteremtési kedvezménye (CSOK)

A CSOK 2015 júliusban került bevezetésre¹¹. A korábban már elérhető, családokat megcélzó lakhatási támogatás (szocpol) ekkor lényegesen kibővült, majd 2016-ban tovább bővült. A támogatásnak négy eleme van, ezek egyben vagy külön-külön igényelhetők: vissza nem térítendő állami támogatás ingatlan vásárlása esetén, kamattámogatott hitel, új ingatlan építéséhez kapcsolódó áfa-visszatérítés, valamint (2021 óta) a CSOK-támogatással vásárolt ingatlan után mentesülés a 4%-os visszerhes vagyonszerzési illeték megfizetése alól. A támogatások biztosítási jogviszonyhoz, a hitelfelvétel pedig további feltételekhez kötött (minimális jövedelmi szint ugyanazon munkahelyről az utóbbi 3 hónapban, stb.). A bevezetés óta eltelt idő alatt a CSOK-ot igénylők 63%-a élt a hozzá kapcsolódó kamattámogatott kölcsön felvételének lehetőségével (ÁSZ, 2019).

A vissza nem térítendő állami támogatás mértéke függ a gyermekek számától és az ingatlan típusától, új építésű ingatlan esetén magasabb a támogatás, és a legalább 3 vagy több gyermekkel rendelkezők esetében van számottevő különbség, hiszen nekik új ingatlanra 10 millió forint támogatás jár, míg használatra csak 2,2 millió.

Bevezetése mögött az a cél állt, hogy javuljanak a családok életkörülményei. Ugyanakkor családtámogatási szempontból az egyik legfontosabb kérdés, hogy ösztönzi-e gyermekvállalásra azokat, akik bizonytalanok a gyermekvállalási terveikben pl. anyagi okokból, illetve, hogy hozzájárul-e ahhoz, hogy a tervezett gyermekek valóban megszülessenek. Ilyen szempontból lényeges

kérdés, hogy mennyi olyan gyermekre vonatkozóan kérvényeztek CSOK-ot, akik még csak tervezettek voltak, hiszen a támogatott összeg visszafizetésének kötelezettsége meg nem született, de előre vállalt gyermekek esetében mindenképpen ösztönzőleg hathat a gyermekvállalásra. Ugyanakkor az is feltételezhető, hogy azok kötelezik el magukat a gyermekvállalás mellett, akik biztosan a gyermekvállalási terveikben.

2020-ban 31 849 kérvényező kötött 45 194-et CSOK-szerződést, közülük 10%-ot tettek ki a gyermektelenek (Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, a továbbiakban: KINCS, 2020). A támogatást tehát elsősorban a már gyermekes családok igénylik. Az egy- és három- vagy többgyermekes családok aránya hasonló, egyaránt 27%, a kétgyermekesek vannak a legtöbben, 36%-ot képviselnek az igénylők között. A családok mintegy kétharmada nem vállalt további gyermeket, a gyermeket vállalók többsége pedig egy gyermek vállalását tervezte (3. táblázat).

Az igénylők átlagos életkora 37,1 év (első igénylők), illetve 35,1 év (második igénylők). Az első igénylők 84%-a 26 és 45 év közötti, míg a második igénylők esetén ez 77% (KINCS, 2020). Feltételezhetően két igénylő esetén gyakrabban került első helyre a pár férfi és második helyre a női tagja, és ez eredményezi a korbelti különbségeket. Az esetek nagyjából 9%-ában csak egy igénylő van, ezek feltehetően az egyszülős családok, noha nem kizárt, hogy mozaikcsalád esetén az a fél, aki a gyermekeknek nem a vér szerinti szülője, nem szerepel a szerződésen, hiszen nem jogosult a támogatásra. Ennek ellenére lehetnek mozaikcsaládok is az igénylők között, és akár úgy is igényelhetik a támogatást, hogy gyermekeik számát együtt veszik figyelembe. Ennek feltétele, hogy a felek házasság legyenek, ami vér szerinti szülők esetében nem feltétele a támogatásnak.

¹¹ Illetve már 2012-ben elindult egy szerényebb otthonteremtési program a lakással nem rendelkezők támogatására.

4. táblázat: A CSOK-ot igénylők megoszlása meglévő és vállalt gyermekszám szerint, 2020

Meglévő gyermek-szám	Vállalt gyermekszám				Együtt
	0	1	2	3	
0	-	11,7	81,2	7,1	100,0
1	33,2	46,5	20,4	0,0	100,0
2	76,7	22,5	0,9	0,0	100,0
3 vagy több	99,0	1,0	0,0	0,0	100,0
Együtt	63,4	22,4	13,6	0,7	100,0

Forrás: KINCS, 2020.

Az adatok azt mutatják, hogy a szerződő családok közel kétharmada tehát nem előre vállalt, hanem a már megszületett gyermekei után igényelte a támogatást. Így ez esetben nem várható termékenységi hatás. Ugyanakkor elképzelhető, hogy a jövőben – amennyiben a támogatás megmarad – csökkenni fog azok száma, akik a meglévő gyermek(ek) után veszik igénybe, hiszen a CSOK bevezetése előtti 5–10 évben nem volt számottevő lakhatási támogatás Magyarországon, mivel a korábbi szocpolt 2009-ben felfüggesztették. Vagyis „felhalmozódott” egy olyan családból álló csoport, akik már gyereket nevelnek, de most tudnak csak igénybe venni lakhatási támogatást. Ezen csoport kifutása után feltehetően előtérbe kerülnek majd azok, akik az előre vállalt gyermek(ek) után igénylik azt. Feltűnő ugyanakkor, hogy igen kevés gyermektelen család (7%-uk) mer előre három gyermeket vállalni, és még az egygyermekesek esetében is csak minden ötödik vállalja a nagycsaládossá válást. Hasonló az arány a kétgyermekesek körében is, akiknek 77%-a nem élt a magasabb támogatás lehetőségével „annak fejében”, hogy még egy gyermeket vállaljon.

Az összegeket tekintve ugyanakkor ez nem meglepő, hiszen használt ingatlan

esetén mindössze 770 ezer forint különbség van a két támogatás között (két-, illetve háromgyermekeseknek járó), ami egyes régiókban az ingatlanpiaci árakat vizsgálva nem jelentős. Jelenleg egy budapesti lakás átlagos négyzetméterára felel meg ennek az összegnek. A megyeszékhelyeken ugyanez az érték 448 ezer forint¹².

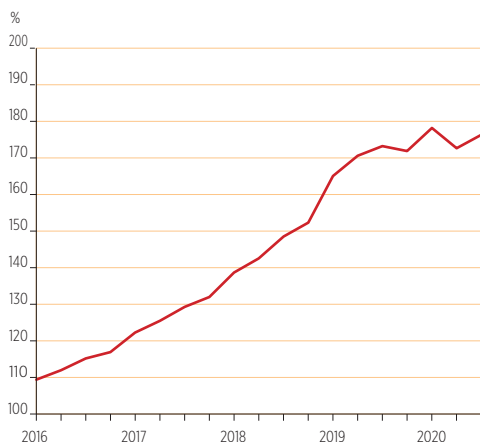
A gyermekvállalás támogatása mellett a gazdaságpolitikai megfontolások is közrejátszhattak a CSOK folyamatos bővítésében, és 2015 óta a KSH adatai szerint valóban nőtt az épített lakások száma¹³. Ugyanakkor „az otthonteremtést, lakásvásárlást segítő kormányzati támogatások hatása az ingatlanpiacon kedvezőtlen, nem várt folyamatokkal együtt jelentkezett” (ÁSZ, 2019, p. 23.). Egyrészt az új ingatlanok piacán keresleti többlet jelentkezett, ami számottevő áremelkedést váltott ki. Másrészt a használt ingatlanok piacán is jelentős áremelkedés volt tapasztalható, elsősorban Budapesten és Pest megyében. Összességében 2015-höz képest 2020-ra 76%-os árnövekedés következett be a lakáspiacon (1. ábra), ami azt jelenti, hogy „a támogatási összeg egyre kisebb arányát teszi ki a vásárolni tervezett ingatlanok” (idem). Vagyis a támogatás egy része elértéktelenedett, és messze nem ér annyit, mint a bevezetés első éveiben.

Új építésű ingatlan vásárlásához a fentiek túl támogatást jelent az 5%-os kedvezményes áfa, ami 2021-től lép ismét érvénybe, valamint ennek visszaigényelhetősége, amennyiben a család CSOK-támogatással vásárol új ingatlan. Ehhez hozzájön (szintén 2021. január óta) a vagyonszerzési illeték engedése, amely szintén komoly támogatást jelent, főként a drágább négyzetméterárú településeken ahol összege akár a használt ingatlanokra igényelhető CSOK-összeget is meghaladhatja.

¹² KSH (2020), Lakáspiaci árak, Lakásárindex, 2020 I.–III. negyedév <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/lakaspiacar/20203/index.html>.

¹³ https://www.ksh.hu/stadat_files/lak/hu/lak0007.html.

1. ábra. Összevont lakáspiaci árindex (2015=100%)

Forrás: KSH, Stadat-táblák. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_zrs006.html.

BABAVÁRÓ TÁMOGATÁS

A babaváró támogatás is a családvédelmi akcióterv keretében került bevezetésre 2019-ben. Célja a fiatalok életkezdéséhez és otthonteremtéshez való hozzájárulás. 2019. július 1. és 2022. december 31. között minden házaspár, ahol a feleség 18 és 40 év közötti, és legalább egyikük folyamatos, 3 éve fennálló biztosítási jogviszonnal rendelkezik, 10 millió forint kamatmentes, szabad felhasználású kölcsönt igényelhet. Vagyis a CSOK-tól eltérően a kölcsön összege nem csak otthonteremtési célra használható fel. Amennyiben a kölcsönkérelem benyújtását követően a családba 5 éven belül legalább 1 gyermek születik, 3 évig nem kell a törlesztő részleteket fizetni, és a teljes futamidőre jogosulttá válik a család a kamatmentes törlesztésre. A kölcsön összegéből két gyermek születése után a tartozás 30%-a, egy harmadik gyermek megszületése esetén a teljes tartozás elengedésre kerül (ÁSZ, 2021).

2019. július 1. és 2020. február 29. között a Magyar Államkincstár adatai szerint 64 899 házaspár (129 795 személy) igényelte a tá-

mogatást (KINCS, 2020). Az igénylők 31%-a 30 év alatti, 62%-uk 30 és 40 év közötti, és 6%-uk 40 év feletti (csak a férfiak lehetnek 40 év fölött). Gyermekszámukra vonatkozóan azonban nem rendelkezünk adatokkal. A vizsgált időszakig a támogatással kapcsolatban az államkincstár felé lejelentett megszületett gyermekek száma: 931 fő.

Amennyiben ennek a támogatásnak a termékenységnövelés az elsődleges célja, úgy a későbbiekben kell majd vizsgálni, hogy a támogatás igénybevételével gyermeket vállaló családok végleges gyermekszáma is növekedett-e, vagy pedig olyan gyermekekre vették igénybe, akik mindenképpen megszülettek volna. A CSOK-tól eltérően itt nem kell előre beígérni a gyermekvállalást, ám feltehető, hogy a párok rendelkeznek tervekkel, amikor igénybe veszik a hitelt. A babaváró hitel nagyfokú gyermektervezési és költségvetési tudatosságot feltételez, hiszen előtte meg kell házasodni, és a várandósság ideje alatt éri meg a legjobban felvenni, mivel a törlesztőrészletek szüneteltetése már a várandósság 12. hetétől igényelhető. Ugyanakkor a gyermeknek (és minden továbbiaknak) a hitel igénylése után kell megszületnie, hogy érvényesíthető legyen a törlesztés szüneteltetése, illetve a teljes tartozás elengedése.

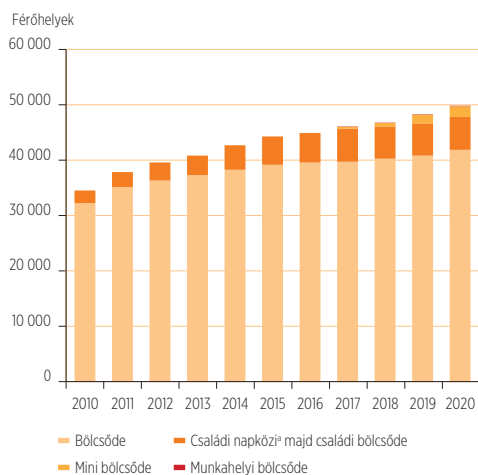
Elképzelhető, hogy a babaváró támogatás a második gyermekek születését fogja „automatikussá” tenni, hiszen Magyarországon a kétgyermekes családmódel a jellemző, és amennyiben a házaspárok az első várandósság idején igénylik a támogatást, a testvér vállalása a 30%-os anyagi előnnyel valószínűleg a többség számára vállalható lesz. A harmadik gyermek vállalásában bizonytalanokat is ösztönözheti a tervük megvalósítására.

BÖLCSŐDEI ELLÁTÁS

A családvédelmi akcióterv keretében a kormány 2022-re vállalta, hogy 70 ezerre emeli a bölcsődei helyek számát. Ez igen

ambiciózus cél, hiszen 2018-ban a férőhelyek száma még nem érte el a 45 ezret, és az ezt megelőző években csak lassú bővülés volt megfigyelhető. Ugyanakkor azóta valamelyest felgyorsult az új férőhelyek létrehozatala, és 2020-ban a számuk már meghaladta az 50 ezret. A férőhelyek száma nemcsak a hagyományos bölcsődék számának az emelkedése miatt nőtt, hanem az egyéb ellátó formák bővültek számottevően. 2017-ben például csak 354 *minibölcsődei*¹⁴ férőhely működött, 2020-ban már 1889 (2. ábra). Ezek zömmel községekben jöttek létre, ahol kevés 3 éven aluli gyermek igényel ilyen ellátást. A családi napköziben (majd *családi bölcsődékben*)¹⁴ gondozott gyermekek száma (3 éven alattiakat figyelembe véve) 3522 volt 2013-ban és 6 ezer 2020-ban.

2. ábra. Működő férőhelyek a bölcsődék típusa szerint

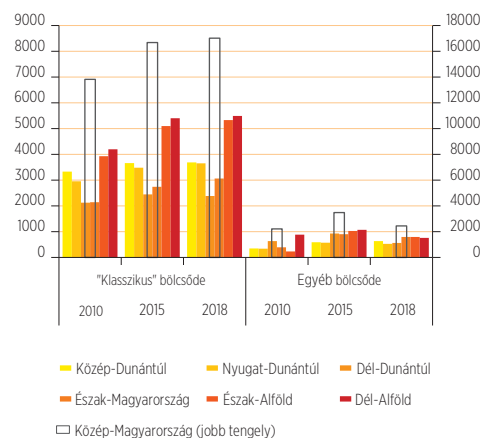
Családi napközök esetén 2016 előtt a 3 évnél fiatalabb beíratott gyermekek száma; 2016-tól: családi bölcsőde működő férőhely.

Forrás: KSH, https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0009.html.

A bölcsődei férőhelyhiányból fakadó problémák abból származnak, hogy a bölcsődék száma igen egyenlőtlenül oszlik el

az ország területén. Közép-Magyarországon található a rendelkezésre álló férőhelyek több mint 40%-a, miközben a 4 éven aluli gyermekek 32%-a él itt (KSH, 2020a), ugyanakkor itt a legmagasabb a női foglalkoztatás. Az utóbbi évek bölcsődefejlesztési programja ezt a régiót is segítette, hiszen a férőhelyek száma mintegy 3400-zal nőtt 2010 óta (3. ábra és annak jobb tengelye). Nőtt az önkormányzati, „klasszikus” bölcsődei férőhelyek és a más típusú bölcsődék száma is. Így az utóbbi 9 évben csak minimálisan csökkent (42,7-ről 41,3%-ra) a régió részesedése a bölcsődei férőhelyekből. 2010 és 2019 között elsősorban az Alföldön (mindkét alföldi régióban mintegy 1100–2000-rel) gyarapodott a férőhelyek száma, elsősorban a hagyományos bölcsődei helyek növekedése miatt. Kevésbé látványos emelkedés figyelhető meg Észak-Magyarországon, ahol a 4 éven aluliak 12%-a él, ám 2018-ban is csak a férőhelyek 8%-a volt itt, ahol egyszerre nőtt a hagyományos és az alternatív bölcsődei ellátás fontossága.

3. ábra. A bölcsődei férőhelyek számának alakulása régiók és bölcsődetípus szerint

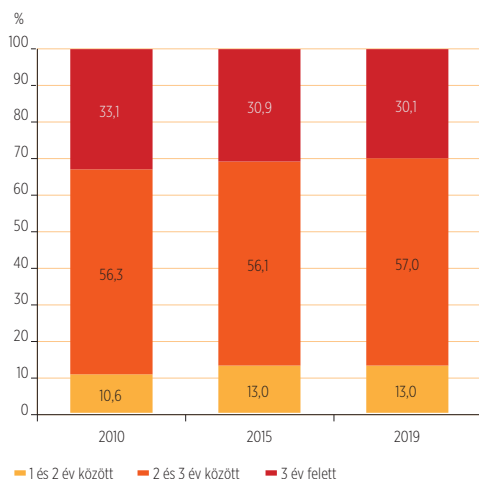

Forrás: KSH, Szociális statisztikai évkönyvek.

¹⁴ Elnevezésük megváltozott.

A Népeségtudományi Kutatóintézet Kohorsz'18 adatfelvételének keretén belül először került sor a bölcsődéztetési tervek vizsgálatára a várandósság idején (Kapitány, 2020). Az eredmények alapján megállapítható, hogy az utóbbi évtizedekben lezajló társadalmi-gazdasági változások ellenére a magyarországi anyák döntő többsége továbbra is azt tartja a legmegfelelőbbnek, ha a gyermek 3 éves koráig (vagy még tovább) otthon marad a munkába való visszatérés előtt, ezt a 2018-ban várandós anyák országos reprezentatív mintája alapján a 63%-uk mondta. Mintegy negyedük a 2 éves korig tartó otthon maradás mellett van, és kevesebb mint minden tizedik kismama szerint megfelelő az ennél rövidebb ideig tartó otthoni gondozás. Ugyanakkor a várandósok mintegy 45%-a tervezi, hogy a gyermekét bölcsődébe írattja, és Kapitány számítása szerint a jelenlegi rendszerben – amely megengedi, hogy a gyermekek a 3. életévük betöltése utáni augusztusig az intézményben maradjanak – mintegy 64 234 férőhelyre van igény Magyarországon.

4. ábra. A bölcsődékbe beíratott gyermekek megoszlása korcsoportok szerint

Forrás: KSH, Szociális statisztikai évkönyvek.

A férőhelyigényt nagymértékben növeli, hogy a 3 év feletti, de még 4 éves kor alatti gyermekek egy nagy része a bölcsődébe jár, a bölcsődés gyermekek közel harmada 3 év felett van (4. ábra). Ugyanakkor 2010 óta valamelyest csökkent ez az arány, és nőtt a 2 év alatti gyermekek száma. A bölcsődés korú gyermekek 57%-a pedig 2 és 3 éves kor között volt 2019-ben.

AZ ANYÁK MUNKAVÁLLALÁSA

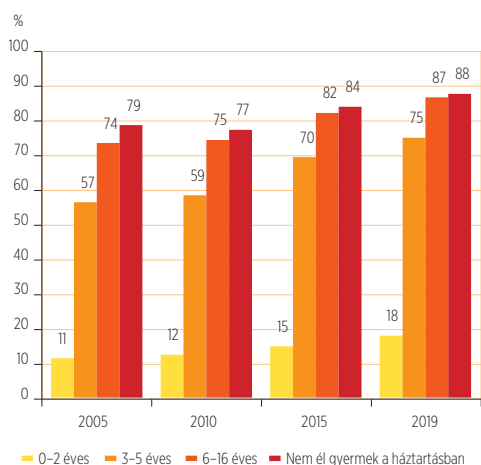
2010 után általánosan bővültek a munkapiaci lehetőségek, és a gyermeket nem nevelő nők foglalkoztatási rátája 2019-re mintegy 10 százalékponttal nőtt, 2019-ben közel 90%-uk volt foglalkoztatott (5. ábra). Emellett a gyermekes anyák foglalkoztatása is emelkedett, függetlenül a legkisebb gyermek életkorától. Legnagyobb mértékben az óvodás korú gyermeket nevelő nők foglalkoztatása bővült: közel 17 százalékpontos volt a növekedés 9 naptári év alatt, és immár a 75%-uk foglalkoztatott. A 3 év alatti gyermeket nevelő nők foglalkoztatása is növekedett, 2019-ben a 18%-uk dolgozott. Az átlag mögött feltehetően nagymértékű különbség van a tekintetben, hogy a gyermek 1, 2 vagy 3 éves. Európai összehasonlításban ugyanakkor ez az arány továbbra is alacsony, nagyrészt a már fent ismertetett neveléssel-gondozással kapcsolatos vélemények miatt.

Milyen juttatásban részesülnek a gyermeket gondozó nők és milyen gyakori, hogy valamely gyermekgondozási ellátás mellett dolgoznak? Mivel nem történik meg a gyeden, gyesen lévő anyák munkapiaci részvételének monitorozása, így a KSH munkaerőfelmérés (MEF) adatai alapján vizsgáljuk ezt a kérdést. A MEF célja a foglalkoztatottság, illetve a munkanélküliség számbavétele, és ebből történik mind országos, mind európai szinten a foglalkoztatottsági, aktivitási, munkanélküliségi mutatók számítása¹⁵.

¹⁵ https://www.ksh.hu/emef_afelvetelrol.

Az adatfelvétel háztartásszintű, és sok esetben a háztartás egy-egy tagja tölti ki az összes háztartásban élő személy kérdőívét, ami akár hibás kitöltéseket is eredményezhet arra vonatkozóan, hogy a háztartás többi tagja milyen gyermeknevelési ellátásokban részesül. Más felmérés mellyel a kérdést vizsgálni lehetne azonban nem áll rendelkezésre.

5. ábra. A 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája a háztartásban élő legfiatalabb gyermek életkora szerint

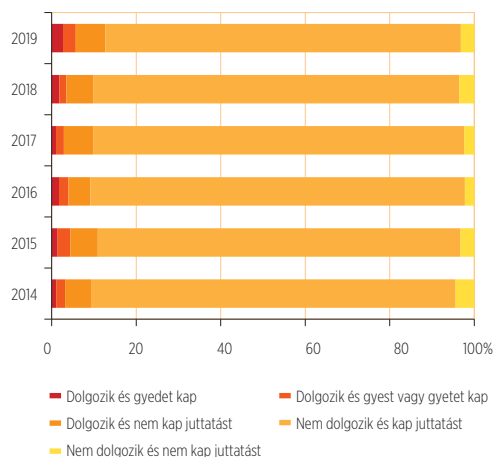
Forrás: KSH, társadalmi haladás mutatószámrendszere, https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_3.html.

A kisgyermekes anyák munkavállalásának részletes adatai alapján látszik, hogy a 2 év alatti gyermeket nevelő nők döntő hányada nem dolgozik, és emellett kap valamilyen juttatást (gyedet vagy gyest). 2019-ben az anyák 84,1%-a volt ebben a helyzetben (6. ábra). Az adatok szerint az anyák 7%-a dolgozik, de semmilyen juttatást nem kap, ami azért meglepő, mert alanyi jogon minden kisgyermeket nevelő szülőnek jár a gyes, mellette pedig a gyermek féléves kora után korlátozás nélkül lehet keresőtevékenységet folytatni. Tehát lényegében Magyarországon minden 2 év alatti gyermeket nevelő szülőnek jár vagy a gyes, vagy a gyed munkavállalás mellett is.

Emellett a várthoz képest magas azon nők aránya is, akik nem dolgoznak, és nem részesülnek juttatásban, arányuk 2019-ben 3,2%-ot tett ki. Itt vagy arra gyanakodhatunk, hogy a kérdőív kitöltője – aki nem minden esetben azonos az itt vizsgált személyvel – nincs tisztában a kapott juttatásokkal, vagy pedig arra, hogy a családok egy része nem veszi igénybe a neki járó juttatásokat.

A MEF-adatok szerint a 2 év alatti gyermeket nevelők mintegy 2,7%-át tették ki 2019-ben azok az anyák, akik dolgoznak, és emellett kapják a gyedet, számottevő növekedést mutatva a 2018-as (de nem a korábbi) adatokhoz képest (2018-ban csak 1,8%-uk tartozott ebbe a kategóriába). Arányuk ennek dacára továbbra is roppant alacsony a MEF-adatok szerint.

6. ábra. A 2 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők megoszlása munkavállalás és kapott juttatás szerint, 2019

Forrás: KSH, munkaerő-felmérések. Saját számítás.

A GYERMEKES CSALÁDOK SZEGÉNYSÉGI MUTATÓINAK VÁLTOZÁSA

A gyermekes családok szegénységi kockázata általában számottevően nagyobb, mint a gyermekteleneké. Magyarországon

az utóbbi évtizedekben a helyzet 2012-ben volt a legaggasztóbb, ekkor a gyermekes háztartások közel 40%-a volt kitéve a *szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának*^F. A teljes népességen belül ez az arány 35% volt. Majd a mutatóértékek javulásnak indultak, és 2019-ben már csak 16%-uk volt ebben a helyzetben (a teljes népesség 18%-a).

2010 és 2019 között minden háztartástípusban javult a mutató értéke (7. ábra). 2010-ben az egyszülős- és a sokgyermekes háztartások voltak nagyobb arányban veszélyeztetettek. 2015-ben az előbbi csoport több mint 60%-a volt kitéve a kockázatnak, 2019-ben már csak kevesebb mint a 40%-a. A javulás annak ellenére következett be, hogy a családpolitikai (vagy akár szociálpolitikai) rendszerbe nem kerültek bele olyan új elemek, amelyek kifejezetten az egyszülős családokat céloznák meg. Emellett a meglévő támogatások sem szentelnek külön figyelmet ennek a csoportnak (csupán a családi pótlék összege magasabb valamenynyivel). Vagyis feltételezhető, hogy a javulás elsősorban az egyéb gazdasági mutatók javulása (pl. foglalkoztatás) folyamánként

következett be. Emellett közrejátszhattak benne az egy- és kétszülős családok számára egyaránt elérhető családtámogatások is.

Számottevően csökkent a 3 vagy többgyermekes családok szegénysége is. 2010-ben minden második ilyen család érintett volt, 2019-ben csak minden ötödik. Az egyszülős családokkal szemben ezek a családok egyes kedvezményeket tekintve kiemelt összegeket igényelhetnek (pl. CSOK), amelyek hozzájárulhatnak helyzetük javulásához, ami azonban még mindig rosszabb, mint a kevesebb gyermeket nevelő családoké.

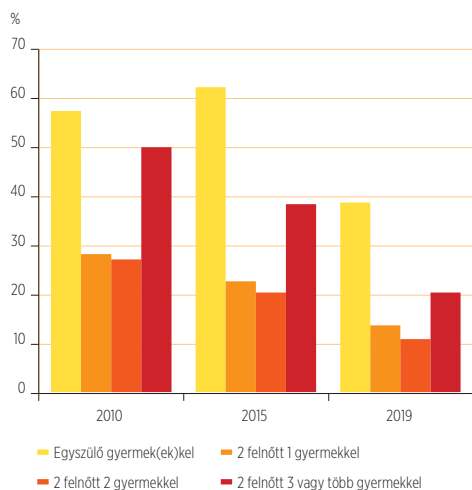
A CSALÁDTÁMOGATÁSOKRA SZÁNT KIADÁSOK ALAKULÁSA

A költségvetés pénzbeli családtámogatásaira, valamint lakástámogatásokra előirányzott kiadása 2021-re vonatkozóan 974,8 milliárd forint, míg a 2019-es évi teljesítés 860,7 milliárd forintot tartalmazott (ÁSZ, 2021). A kiadások döntő hányadát a pénzbeli támogatások teszik ki, 2019-ben 669,5 milliárd forintot költött ezekre az állam. Az érvényesített adó- és járulékkedvezmény mintegy 335,2 milliárd forint volt 2019-ben, és e kiadások immár meghaladják a családi pótlékot. A lakástámogatások mintegy 191 milliárd forintot tettek ki 2019-ben, a 2021-re tervezett előirányzat 250 milliárd forint.

A családokat közvetlenül segítő támogatásokon túl a kormány a családpolitikai kiadások közé sorol olyan kiadásokat is, amelyek a családbarát szemlélet kialakulását szolgálják, illetve olyan civil szervezetek támogatását, amelyek e cél megvalósulását segítik; ám ezek „klasszikus értelemben” nem sorolhatók a családokat anyagilag közvetve vagy közvetetten segítő családtámogatási ellátások körébe. A hivatalos számítások szerint az így számolt teljes ráfordítás a GDP 4,8%-át teszi ki (ÁSZ, 2021).

A családtámogatásra szánt kiadások számottevően nőttek 2010 óta, noha az egyes

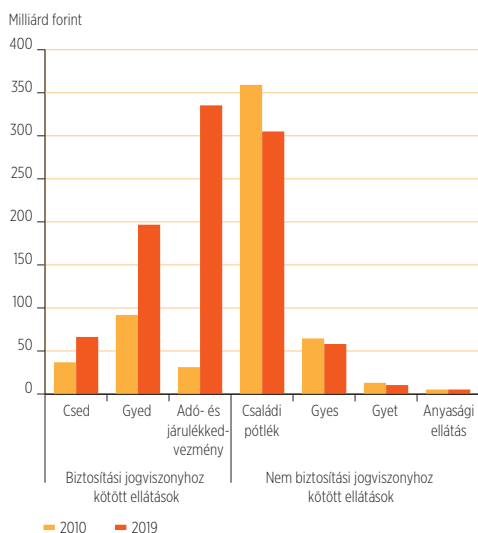
7. ábra. A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitétt gyermekes családok aránya családtípus szerint

Forrás: KSH.

támogatástípusok között igen egyenlőtlen módon. A célirányoknak megfelelően erősödtek a családtámogatási rendszer azon elemei, amelyek biztosítási jogviszonyhoz kötöttek (csed és gyed), és csökkent azok hányada, amelyek alanyi jogon járnak (8. ábra).

8. ábra. A különböző ellátásokra és támogatásokra költött összegek

Forrás: KSH Szociális statisztikai évkönyvek. CSBO, 2018. ÁSZ, 2021.

A családvédelmi akcióterv kiadásai 2019-ben évközben épültek be a költségvetésbe. Ezek nagy része szintén biztosítási jogvi-

szonyhoz kötött, valamint fix jövedelmet és hitelképességet (pl. babaváro hitel), illetve meglévő tőkét feltételez. A támogatások egyre nagyobb része kedvez tehát azon fiataloknak és családoknak, akik biztos munkahellyel és jövedelemmel rendelkeznek, emellett hitelképesek, és az tudja a támogatások legtöbb részét igénybe venni, aki saját tőkével is rendelkezik (CSOK, nagycsaládosok autóvásárlási kedvezménye). Ezt támasztja alá egy kutatás is, amely a babaváro hitel első évét vizsgálta: a babaváro adósok az átlagnál magasabb iskolai végzettségűek, jobb anyagi helyzetben vannak (41%-uk a legfelső jövedelmi ötödbe tartozik), és az ország azon megyéiben élnek nagyobb arányban, ahol az átlagkeresetek is magasabbak (Fellner et al., 2021).

A támogatások kihatnak a lakossági hitelezésre is. Egyrészt 2013 óta nagymértékben nőtt az új háztartási hitelek állománya, másrészt az új hitelek egyre nagyobb hányada államilag támogatott hitel. A családvédelmi akcióterv hatására az államilag támogatott hitelek aránya 2019. július és 2020 vége között 4–5% körüli szintről 30% fölé emelkedett. A babaváro hitel 2020 végén már a teljes lakossági hitelállomány 13%-át tette ki (MNB, 2021). A hitelfelvevők mintegy fele csak ennek segítségével tudta megvalósítani hitelfelvételi célját, ami jellemzően lakhatási célokhoz kapcsolódik (Fellner et al., 2021).

CSALÁDTÁMOGATÁSI VÁLASZOK A COVID19- JÁRVÁNYRA EURÓPÁBAN

A 2020. márciusban Magyarországon is érvénybe lépő járványhelyzet miatti intézkedések kiemelten érintették a gyermekes családokat, hiszen számos országban bezárták az iskolák, az óvodák és a kisgyermek napközbeni ellátását biztosító intézmények. Egy nemzetközi adatgyűjtés szerint, amelynek Magyarország is a része, a mintegy 40 vizsgált ország többségében bezártak az óvodák és iskolák, még ha sok esetben a legfontosabb szektorban (leginkább az egészségügyi szektorban) dolgozók számára biztosított volt valamilyen felügyelet a gyermekek számára. Svédország az egyetlen kivétel, ahol 2020 április és június között nem került sor az intézmények bezárására (Kosłowski et al., 2020).

A gyermekek otthoni felügyelete, sok esetben az oktatása is a szülőkre hárult. A legtöbb ország az otthoni munkavégzésre buzdította a lakosságot (volt, ahol ezt szabályozták is), ami új helyzet elé állította a szülőket, hiszen korábban nem tapasztalt módon kellett a munkájukat a gyermekneveléssel, gyermekgondozással összeegyeztetni. Ezért egyes országokban külön intézkedéseket hoztak e feladat megkönnyítésére. Belgiumban például bevezettek egy „korona-gyermekgondozási” időt, ami arra adott lehetőséget, hogy a szülők ideiglenesen részmunkaidős munkavégzésre térjenek át azért,

hogyan maradjon idejük a gyermekekkel való foglalkozásra. A részmunkaidőre átterő szülők bérkompenzációban részesültek május 14. és szeptember 30. között. Ezt a lehetőséget nemcsak a kisgyermekes szülőket érintette, hiszen a legfeljebb 12 éves gyermeket (sajátos nevelésű gyermek esetén 21 év volt a korhatár) nevelő szülők is igénybe vehették (Mortelmans, 2020).

Németországban 2020. március 23-án vezettek be bértámogatást azoknak a szülőknél, akik a gyermekgondozó intézmények és iskolák bezárása miatt nem tudták munkájukat ellátni (Schober et al., 2020). Legfeljebb 12 éves gyermeket nevelő szülők igényelhetők, akik keresetük 67%-t kapták meg munkáltatójukon keresztül (mintegy 2000 eurós felső határral) – amit az utóbbinak az állam megtérített. Legfeljebb 10 hétre volt igényelhető, míg az egyedülálló szülők esetében 20 hétre.

Magyarországon március 14-én zártak be az intézmények, és április 27-től biztosítottak ügyeleti rendszerben felügyeletet. Külön támogatást nem hoztak létre ez idő alatt azon szülőknél, akik nem tudták munkájukat otthonról ellátni, és emiatt szorultak volna segítségre a gyermekfelügyelet megoldásában vagy a munkapiaci távolmaradás kompenzálásában. Ugyanakkor azoknál a kisgyermeket nevelő, gyermekgondozási ellátásban részesülő szülőknél, akiknél az ellátás a vészhelyzet alatt véget ért, a jogosultsági időt meghosszabbították¹⁶.

¹⁶ 59/2020. (III. 23.) Korm. rendelet.

FOGALMAK

Anyasági támogatás: Egyszeri juttatás, amely a szülés után kerül folyósításra a családnak, amennyiben az anya terhessége alatt legalább négyszer – koraszülés esetén legalább egyszer – részt vett terhesgondozáson.

Családi bölcsőde: 2017. január 1-jétől működő intézmény. Olyan bölcsődei ellátást nyújtó szolgáltatás, amelyet a szolgáltatás nyújtója a saját otthonában vagy más, e célra kialakított helyiségben biztosít.

Gyed extra: Négy intézkedésből álló csomag összefoglaló elnevezése, amely során lehetővé vált a gyermekgondozási ellátások melletti munkavégzés a gyermek fél éves kora után; a gyermekgondozási ellátások egyszerre több gyermek után történő folyósítása; a diplomás gyed igénybevétele két éven keresztül; a kisgyermekes

anyák támogatott visszatérése a munkapiacra a Munkahelyvédelmi Akcióterv keretében.

Minibölcsőde: 2017. január 1-jétől működő intézmény. A gyermekek olyan napközbeni ellátása, amely keretében a bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja szerint a jogszabályban meghatározott szakirányú végzettséggel rendelkező személy akár több, a bölcsődéhez képest kisebb létszámú csoportban, valamint egyszerűbb személyi, tárgyi és működtetési feltételek mellett nyújt szakemberi gondozást és nevelést.

Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya: Azon személyek aránya a teljes népességben, akik vagy a relatív jövedelmi szegénység vagy a súlyos anyagi depriváció vagy a nagyon alacsony munkaintenzitás közül egyben vagy többben érintettek.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Állami Számvevőszék (2021). *Családpolitika. Elemzés*. Budapest: Állami Számvevőszék.
- Állami Számvevőszék (2019). *A családtámogatások rendszere Magyarországon. Elemzés*. Budapest: Állami Számvevőszék.
- Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. (2017). *Családbarát fordulat 2010–2018*. Budapest: Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Fazekas K. és Varga J. (szerk.) (2015). *Munkaerőpiaci Tükör, 2014*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- Fellner Z., Marosi A. és Szabó B. (2021). A babaváró kölcsön hitelpiaci és reálgazdasági hatásai. *Közgazdasági Szemle*, 68(2), 150–177. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.2.150>.
- Kapitány B. (2020). Bölcsődéztetési tervek Magyarországon. *Gyermeknevelés*, 8(2), 55–73.
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2020). *CSOK igénybevétele 2019. július és 2020. június között. Elemzés*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.
- Koslowski, A., Blum, S., Dobrotić, I., Kaufman, G. and Moss, P. (2020). *International Review of Leave Policies and Related Research 2020*. doi: 10.18445/20200915-131331-0. Available at: <https://www.leavenetwork.org/annual-review-reports/review-2020/>.
- Központi Statisztikai Hivatal (2020a). *Szociális statisztikai évkönyv 2019*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Központi Statisztikai Hivatal (2020b). *Demográfiai évkönyv 2019*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Központi Statisztikai Hivatal (2008). *Jelentés az építőiparról*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Makay Zs. (2017). 50 éve vezették be a gyermekgondozási segélyt (gyes). *Korfa*, 2017(3).
- Makay Zs. (2018). Családtámogatás, női munkavállalás. In Monostori J., Őri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2018*. (83–102. o.). Budapest: KSH Népeség-tudományi Kutatóintézet.
- MNB (2021.) *Hitelezési folyamatok. Elemzés*. 2021 március. Budapest: Magyar Nemzeti Bank.
- Mortelmans, D., Fusulier, B. (2020). ‘Belgium country note’. In A. Koslowski, S. Blum, I. Dobrotić, G. Kaufman and P. Moss, (Eds.), *International Review of Leave Policies and Research 2020*. Available at: http://www.leavenetwork.org/lp_and_r_reports/.
- Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (2020). *Egészségügyi évkönyv*. Budapest: Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő.
- Schober, P., Blum, S., Erler, D. and Reimer, T. (2020). ‘Germany country note’. In A. Koslowski, S. Blum, I. Dobrotić, G. Kaufman and P. Moss, (Eds.), *International Review of Leave Policies and Research 2020*. Available at: http://www.leavenetwork.org/lp_and_r_reports/.